

Donka Attila
A hazai folyami vízitúrázás földrajzi aspektusainak vizsgálata
című doktori (PhD) disszertációjának bírálata

„Vízben jók vagyunk” – hangzott a Magyar Turisztikai Ügynökség jogelőd szervezetének 2008. évi forgalomélénkítő szlogenje, amellyel az országos turizmusmarketing szervezet a „Vizek éve” kampányát erősítette. Ennek egyszerű parafrázálásával könnyen eljuthatunk Donka Attila disszertációjának esszenciájához: „Vízen jók vagyunk”. Olimpiai sikereink igazolják, hogy nem csak lóra, hanem kajakba, kenuba, meg persze evezős hajóba is termett a magyar, sőt az érmek száma (89) alapján inkább az utóbbiakba. Széchenyi „megkészt” Grand Tour-ján ismerkedett meg a vízitúrázással és az evezés népszerűsítése érdekében 1827. május 16-án két angol barátja társaságában Bécsből Pozsonyba látogatott egy kétevezős hajón. Meglepő, hogy közel két évszázaddal később egy vízitúrázásról szóló doktori értekezésben arról panaszkodik a jelölt, hogy a folyóvízhez kötődő aktív szabadidőeltöltés (rekreáció) ezen szegmense méltatlanul elhanyagolt, fejlesztésre szorul, amelyet önmaga a tudomány eszköztárának felhasználásával (kutatással) kíván elősegíteni. Tekintettel arra, hogy a turizmuskutatás társadalmi haszna elsődlegesen a turisztikai desztinációk, termékek és szolgáltatások fejlesztésében realizálódik, Donka Attila értekezése mindhárom támogatása révén igazolja, a hosszúra nyúlt doktori képzése során nem érdemtelenül költötte az adófizetők pénzét.

Az alábbiakban a Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Doktori és Habilitációs Tanács elnökének felkérőleveléhez csatolt bírálati szempontok szerint értékelem a jelölt értekezését.

- Időszerű-e a dolgozat témája, a választott témakör várhatóan milyen tudományos érdeklődésre tarthat számot?

Az aktív turizmus fejlesztése a hazai kormányzati politika fókuszában álló célkitűzés, így annak kutatásokkal való közvetett alátámasztása örvendetes vállalkozás. Az aktív turizmus amúgy is alulkutatott területnek számít Magyarországon, egy-két műkedvelő (köztük e sorok írója is) nekiveselkedését követően nem születtek átütő eredmények. A folyóvizek szabadidős hasznosításának feltárása valóban jelentős előrelépést hozhat a turizmus természetföldrajzi szemléletű, kissé elhanyagolt vizsgálataiban. A dolgozat céljával kapcsolatban a *1. Bevezetés* és egy dedikáltan erről szóló fejezet, a *2. Célkitűzések* ad eligazítást. A jelölt a földrajztudományt azzal kívánja gazdagítani, hogy a turizmussal való kapcsolatát egy természetközeli terméken, a víziturizmuson keresztül elemzi, amellyel a tudomány (beleértve a gazdaságtudományokat is) és a praxis szimbiózisát is erősíti. Saját tapasztalataira támaszkodva veti fel azt az ellentmondást, miszerint a „közvélekedés szerint kitűnőek a hazai adottságaink” azonban ezek „egy része jelenleg nem termel megfelelő jövedelmet”. Saját felelősségvállalását abban látja, hogy keresi „milyen módon lehet a vízitúrázás szereplőit ráébreszteni arra, hogy felismerjék a turisztikai termékfejlesztés összetársadalmi hasznosságát”. Úgy véli a vízitúrázás rendszertani besorolásával, fogalmi háttérének tisztázásával eloszthatók azok a félreértések, amelyek eddig a szolgáltatások mennyiségi és minőségi mutatóit, a tudományos kutatások intenzitását (nem feltétlenül pozitív irányban) befolyásolták. A téma vonatkozásában előkerülő fenntarthatóságot az oktatás és a szemléletformálás területén meglévő feladatokban látja, a vízitúrázás szabadidősport mozgalmi jellegét a professzionális turisztikai termékfejlesztés irányába kívánja terelni. A dolgozat klasszikus kutatási kérdést, hipotézist vagy előfeltevést explicit ugyan nem fogalmaz meg, de az elvégzett vizsgálatokból és elemzésekből viszonylag jól kirajzolódik a jelölt azon szándéka, miszerint a vízitúrázás magyarországi kínálati oldalának

tudományos igényű feltárásával, a benne rejlő turisztikai potenciál bemutatásával elősegíthető a kereslet élénkítését célzó döntéselőkészítői, döntéshozói attitűdváltozás.

- A dolgozat szerkezetére, arányaira, felépítésének logikus voltára.

A 171 számozott oldalt tartalmazó értekezés 13 fejezetet tartalmaz, az érdemi részek a 6-9. fejezetekben olvashatóak, amelyek között jelentősebb aránybeli különbségek vannak, ami azonban nem zavarja a téma olvasó általi feldolgozását, csupán arra utal, hogy a terjedelem egy visszafogottabb struktúrába is beilleszthető lett volna. A 7.3. alfejezetben szükségtelen volt a további bontás, mivel csak a 7.3.1-be jutott mondanivaló. A tudományos írás logikája azt kívánta volna, hogy 4. *A szakirodalom áttekintése* előzze meg a 3. *Módszereket*, mivel előbb összegezzük, hogy mit tudunk, abból kiderül, hogy mit nem, és annak pótlására választjuk ki a módszertani arzenált. A magam részéről szerencsésebbnek éreztem volna a nemzetközi kitekintést a munka elejére helyezni, de elfogadható, hogy a 10. fejezetet képező német példa jó gyakorlatként funkcionál a disszertációban (különösebb hozzáadott értéke nincs).

- A vizsgált témakör szakirodalmának feldolgozása alapján jelölt elméleti felkészültségének megítélése.

A jelölt nagy fába vágta a fejszét, amikor az aktív turizmust mint turisztikai termékcsoportot megpróbálta a turizmustudomány fogalmi rendszertanában elhelyezni, mert ugyan a nemzetközi szakirodalomban is használt kifejezésről van szó, ott kevésbé nyert polgárjogot mint a hazai nomenklatúrában. Ebből is következik a dolgozatnak az a furcsasága, hogy az elméleti háttér a magyar nyelvű források önmagában dicséretes mélységű feldolgozásával kezdődik és abba elvéve beleszöve találkozhatunk nemzetközi publikációkkal. Összességében a téma teoretikus alapozása megfelelő. Elismerve azon „ösbűnömet”, amit éppen két évtizede követtem el, miszerint a sportturizmust az aktív turizmushoz soroltam, ma már revideálnom kell ezen álláspontomat, mert az előbbi inkább rekreációs, utóbbi inkább üzleti célokat szolgál, és a szabadidős, illetve a hivatásturizmus fogalmi párosában is viszonylag jól kettéválaszthatók. Ezzel pedig a jelölt felmentésre került azon kritika alól, hogy mit keres a csizma az asztalon, azaz az örömteli vízitúrázásban, még ha vannak is olykor teljesítményelvárások, a versenysport jegyei (előre meghirdetett rendezvény, nagyszámú néző, játékvezetők stb.) ritkán jelennek meg, így a sportturizmus elméletébe való beágyazás, ha nem is szükségtelen, éppen a dolgozat céljával ellenkező gondolkodásmódot rögzíthet. A dolgozat rendkívül tekintélyes, mintegy 500 tételt tartalmazó irodalomjegyzéke példásan rendezett, bár a folyóiratok esetében az évfolyam/szám feltüntetés nem minden esetben konzekvens, ez nüansznyi kivetnivaló. A véletlenszerűen elvégzett ellenőrzés talált néhány diszkrepanciát a szövegközi hivatkozások és az irodalom tételei között (pl. Pristýák 2008), de ekkora volumennél ez is megbocsátható.

- A vizsgálati módszerek színvonalára, modernségére.

A jelölt a módszerek vonatkozásában leszögezi, hogy a vízitúrázás nem tartozik a tudományos alapossággal, és ezt már én teszem hozzá, *hard core* eszköztárral vizsgált jelenségek közé. Ebből következik, hogy kevés az olyan módszertani előzmény, amely kiindulási alapul szolgálhatott volna az aktív turizmus, azon belül is a vízitúrázás potenciálját természetföldrajzi megközelítésben tárgyaló vizsgálat(sorozat)hoz. A jelölt a lehető legkomplexebben áttekintette a vízitúrázás hazai és nemzetközi jogszabályi környezetét, feldolgozta a fejlesztési dokumentumokat, közvetetten igyekezett vendégforgalmi statisztikákat is elemezni, hosszú idősorokat alkalmazva értékelte az időjárás- és vízjárás- adatokat. A dolgozat legértékesebb módszertani eleme az egész országra kiterjedő terep kutatás, amely ugyan erős limitációt

kölcsönzött az eredményeknek, de elengedhetetlen információbázisul szolgált a munka célkitűzéseinek realizálásához, fejleszteni ugyanis csak úgy lehet, ha tisztában vagyunk a kiindulási viszonyokkal. A terepkutatás több etapban zajlott, 1994-1999 és 2001-2004 között, majd 2014-től kezdődően, ugyan a helyszínek nagy valószínűséggel változtak, a jelenség tekintetében longitudinális vizsgálatról beszélhetünk. A terepi megfigyeléseket a szolgáltatási kínálat dokumentálása és interjúk színesítették. A dolgozat a jelölt által alkalmazott módszertan vonatkozásában részletekbe menő ismertetést ugyan nem nyújt, azonban az eredmények és az azokat korábban disszemináló publikációi hitelesítik az elvégzett vizsgálatokat. Mivel a többéves kutatómunka során a szubjektumnak, a szakértői megítélésnek komoly súlya volt, így a megismételhetőség nem tekinthető reális elvárásnak az eredmények érvényességének megállapításakor.

- Milyen a dolgozat tudományos értéke: az új tudományos eredmények kiemelése, a vitatható kérdésekre való figyelem felhívás (ezek védésén történő megvitatására való utalással).

A disszertáció értékes áttekintést ad a vízitúrázás hazai fejlődésének legfontosabb mérföldköveiről, területi sajátosságairól; körültekintően indokolva beágyazza a vízitúrázást az aktív turizmus fogalmi rendszerébe; a fejlesztési szempontokra való tekintettel értékeli az aktív turizmus fogalmi ernyője alá tartozó termékfejlesztés társadalmi, gazdasági és szakpolitikai környezetét; kitekintést ad egy hasonlóan lineáris turisztikai mobilitást kínáló társtermekről, a kerékpáros turizmusról, amellyel igazolja, hogy megfelelő szakpolitikai elkötelezettség és társadalmi igény mellett van esély az aktív turizmus kínálatának nemzetközi szintű fejlesztésére; az egyes szegmensek leírásával csoportosítja a hazai víziturisztikai piac szereplőit; a legfontosabb természeti adottságok (domborzat, időjárás, vízrajz,) mentén értékeli a termékfejlesztésben rejlő turisztikai potenciált. A munka új, illetve újszerű tudományos eredményei legmarkánsabban a 8.2.4. alfejezetben (71-92) olvashatóak, itt a folyók vízitúrázásra való alkalmasságát a vízrajzi adottságok mentén értékeli. Hasonlóan kiemelendő eredményekkel találkozhatunk a vízitúrázás települési környezetének értékelésekor, ahol az infra- és szuprastrukturális feltételek elérhetősége, mennyiségi és minőségi paraméterei kerülnek számbavételezésre. A termékfejlesztés szempontjából rendkívül izgalmas elemzést kínál a 9.2 fejezet, amely a vízitúrázás hazai célterületeinek lehatárolásával foglalkozik, ez valójában a korábbi értékelések alapján a munka esszenciája, amely egy fejlesztési koncepció kiindulási anyaga is lehetne.

- Az értékelés egészével vagy egyes részeivel kapcsolatos kérdések megtételére (nemcsak a vitatott kérések, hanem a kiegészítő információk tárgyában megfogalmazottak is). A bíráló által hibásnak vélt állítás, következtetés, eredmény feltétlen kerüljön megemlítésre.

A dolgozat számtalan értéke mellett kiemelendő a jelölt mérhetetlen elkötelezettsége a vízitúrázás és annak állami, önkormányzati fejlesztésének szorgalmazása iránt. Ez az elszántság tette lehetővé, hogy témavezetőjének türelme és vég nélküli támogatása mellett hosszú éveken keresztül végezzen tudományos igényű megfigyeléseket, amelynek eredményeként elkészülhetett a hagyományos (tematikailag és területileg fókuszáltabb, módszertanilag feszelesebb) értekezésektől némileg távolabb eső disszertáció. Kutatói pályám kezdetén szerencsém volt megismerni a vízitúrázás nagy öregjeit (Bokody Jóskát és Péteri Laci bácsit), akik minden egyes találkozásunkkor igyekeztek meggyőzni az ő rendkívüli tudásuk tudományosíthatóságáról, bevallom, én mindvégig szkeptikus maradtam. Donka Attila azonban elvégezte a házi feladatot, átvette és magasabb, immáron PhD fokozatot érő szintre emelte a szakma egykori doyenjeinek örökségét.

- A disszertáció nyelvezetére, stílusára, érthetőségére, kiállítására (ábra, illetve demonstrációs anyag).

A disszertáció 47 ábrát és 9 táblázatot tartalmaz (sajnos a vége felé a számozás elcsúszott, nüánsznyi). Az ábrák többségét, kartogramokat, kartodiagramokat maga a disszertáns szerkesztette, amely geográfusi vénáját igazolja, azok igényesek, ugyan egy-két helyen a jelmagyarázat lemaradt vagy nehezen értelmezhető, de ez nem von le semmit azok magas szintű esztétikai helytállóságukból. A saját készítésű fényképfelvételek egyértelműen hitelesítik és jól alátámasztják a mondanivalót. A szövegezés gördülékeny, jól olvasható, a jelölt közismert tudományos ismeretterjesztői képességét tükrözi.

A fentiek alapján az értekezést a nyilvános vitára **alkalmasnak** tartom, azt követően a PhD fokozat megszerzését feltétlenül **támogatom**.

Budapest, 2022. június 13.

Michalkó Gábor